

Den barmhjertige muslim

ZEJNEBA: Den årelange konflikt mellem Israel og palæstinenserne har skabt dybt had og fjendskab mellem jøder og muslimer og givet grobund for et giftigt klima af islamofobi og antisemitisme, der selv i dag truer med at sætte hele Mellemøsten i brand. På begge sider har mere ekstreme grupper med antisemitisk retorik og aggressiv propaganda søgt at ophidse masserne og puste til ilden.

Louis Bülow fra Aarhus er mangeårig skribent. E-mailadresse: bulow@auschwitz.dk. Hjemmeside: auschwitz.dk.

Hérhjemme trådte Dronning Margrethe modigt i karakter, da hun i sin nytårstale for 2019 talte mod jødehad og antisemitisme, der som konsekvens af højreradikale gruppers genopdukken igen var på fremmarch overalt i Europa.

DÉT EUROPA, der lagde jord til inkarnationen af absolut ondskab med nazisternes systematiske folkemord Holocaust på 6 millioner jøder, hvoraf 1,5 millioner var børn. Med Margrethes ord:

– Det er beskæmmende at opleve, hvordan antisemitismen igen stikker sit grimme ansigt frem, også her hos os. Antisemitisme, intolerance og undertrykkelse af anderledes tænkende hører ingen steder hjemme. Det er noget, som vi skal være meget opmærksomme på og hjælpe hinanden med at modarbejde.”

Under Anden Verdenskrig stuedes millioner af jødiske ofre sammen i overfyldte kreaturvogne på deres vej mod et ubeskriveligt mareridt i Hitlers dødslejre. Mærket på liv og sjæl ankom de til deres sidste stoppested – et inferno af morderisk barbari uden sidestykke i verdenshistorien.

TUSINDER OG atter tusinder af mænd, kvinder og børn blev myrdet straks ved ankomsten, drevet ind i gaskamrene med armene højt hævet over hovedet for at få plads til flere. Børn blev stuvet sammen i flere lag oven på hinanden.

Over dødslejrene hang en hæslig stank af forrådnelse, der blandede sig med en kvalmende hørn fra afbrænding af lig. Krematorier med ovne og flammende ligbål, der arbejdede i døgndrift, bjerge af døde, der hobede sig op, omhyggeligt stablet i flere meters højde ...

FOR GODT tre årtier siden hædrede Israel en muslimsk familie, der under Anden Verdenskrig uden skelen til religiøse traditioner, skel og kultur satte alt på spil for at frelse jøder.

Som de første muslimer blev Mustafa Hardaga og hans familie hædret som humane skikkelser i Holocausts historie og tildelt Israels fornemste orden for at sætte deres liv på spil for at redde jøder fra Hitlers Endlösung.

MUSTAFA Hardaga og hans hustru Zejneba var fremtrædende medlemmer af det muslimske samfund i Sarajevo i Jugoslavien, da landet i april 1941 blev besat af de tyske nazister. Jagten på byens 11.000 jøder satte ind med det samme: jødiske hjem blev stormet, synagoger sat i brand, jøder arresteret, mishandlet og deporteret til kz-lejre.

Som velhavende forretningsmand ejede Mustafa Hardaga adskillige fabriksejendomme i Sarajevo, og den jødiske Yosef Kabilio boede til leje med sin kone Rivka og de to børn, Benjamin og Tova.

DE TO familier var blevet nære venner, og alt imens nazister og deres medløbere, Ustase-militsen, drog hærgende gennem gaderne i Sarajevo på klapjagt efter jøder, besluttede Hardaga at beskytte Kabilio-familien mod de nazistiske overgreb.

Med stort mod lod han og hustruen den jødiske familie flytte ind i deres private hjem kun få husblokke fra Gestapos hovedkvarter – så tæt på, at man om natten kunne høre skrigene fra de ulykkelige ofre, der blev tortureret i Gestapos fangekælder.

HUSTRUEN Zejneba fortalte mange år senere om mødet med den jødiske familie, der efter at være flygtet ud i skoven under nazisternes bombardementer af Sarajevo var vendt tilbage til ruinerne af deres bolig: ”Vi bragte hele familien, Yosef, hans hustru og de to børn, til vort hus. Dette var første gang, at en mand udefra sov i vort hjem. For os kvinder - der dækkede ansigtet med slør som vor religion og tradition foreskrev - var dette ikke tilladt. Men vi bød dem velkommen ...”

Efterhånden som jagten på jøderne blev intensiveret, var Kabilio-familiens bedste chance for at overleve at slippe ud af Sarajevo og videre til den italiensk-kontrollerede del af Jugoslavien.

MUSTAFA Hardaga hjalp med at få smuglet Kabilios kone og børn ud af byen og videre til sikkerhed i byen Mostar, men Yosef Kabilio selv blev taget af Ustase-militsen.

Han blev dømt til døden og indsat i det berygtede fængsel i Pale kun få kilometer fra Sarajevo.

Det var den barske vinter 1941-42, sneen lå overalt i meterhøje driver og lukkede landeveje og jernbaner. Iført tunge fodlænker blev fangerne i dagevis kommanderet

ud for at rydde sne og pløje, og en dag fik Kabilio øje på en tildækket kvinde med slør, der længe stod og så til på afstand.

DEN NÆSTE dag mødte Zejneba Hardaga op ved fængslet i Pale for at aflevere mad og andet livsfornødent direkte til Kabilio. Hun satte sit liv på spil men fortsatte alligevel de næste mange dage med at trodse Ustase-militsen ved trofast at møde op.

Mishandlet, syg og udmarvet lykkedes det Kabilio at undslippe fra fængslet i sidste øjeblik, og endnu engang søgte han tilflugt hos Hardaga-familien. Mens han blev passet og plejet og bragt tilbage til livet, erfarede han, at Mustafa Hardaga regelmæssigt havde sendt penge til hans kone og børn i Mostar. Kabilio blev boende hos familien Hardaga i adskillige måneder, hvorefter han med Hardagas hjælp slap ud af Sarajevo og sluttede sig til sin familie i sikkerhed i Mostar.

KUN FÅ af Sarajevos jøder overlevede Holocaust, og efter krigen besluttede mange at emigrere til den nye stat Israel. I 1950 rejste også Yosef Kabilio og familien til et nyt liv i Israel, hvor han udfoldede store anstrengelser for at få anerkendt Hardagas indsats og hædret ham og Zejneba.

Æresbevisningen blev tildelt dem i 1985, men historien slutter ikke her.

UNDER krigen i Bosnien i 1990'erne, hvor 100.000 mennesker blev dræbt og to millioner drevet på flugt, blev hovedstaden Sarajevo igennem flere år belejret af bosnisk-serbiske styrker.

Etniske udrensninger gjorde konflikten til den blodigste på det europæiske kontinent siden den anden verdenskrig, og midt under de voldsomme bombardementer bad den nu 76-årige og hjertesyg Zejneba Hardaga og hendes nærmeste i 1994 Yad Vashem og Israel om hjælp til at slippe ud af den krigshærgede by.

DET LYKKEDES jøderne at få reddet Zejneba Hardaga og familien ud af ruinerne i Sarajevo og videre til Israel. Ved ankomsten blev de modtaget af repræsentanter for regeringen, og også Tova Kabilio, der som treårig blev reddet gennem Holocaust af netop Hardaga-familien, var til stede.

Det havde været en vanskelig og farlig aktion at få Zejneba Hardaga gennem de serbiske kontrolposter, men som en deltager sagde: "Vi var fast besluttet på at få Hardaga familien sikkert ud af Bosnien og til Israel. Det var en speciel opgave ... en slags tilbagebetaling for den hjælp, de gav jøderne."

ZEJNEBA Hardaga bad indtrængende ministerpræsident Yitzhak Rabin om at gøre alt for at sikre, at tragedien i Sarajevo ikke gentog sig i Israel: ”Jøder og muslimer har levet sammen side om side i Jugoslavien i mere end 500 år ...”

Den gamle kvinde døde i oktober det samme år, 76 år gammel.